

“ƏSLİ VƏ KƏRƏM”DƏ BUTA

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Nə deməkdir bu? Bu, xalqımızın evristik təxəyyülünün və təfəkkürünün verdiyi mesajdır. Hələ 30 il əvvəl “Əsli və Kərəm” haqda fikirləşərək, düşüncəmin dərin qatlarından belə bir cavab tapdım:

1) “Əsli və Kərəm”in mövzusu azərbaycanlı Mahmudla erməni qızı Məryəmin məhəbbətidir. Öz qəhrəmanının faciəsini əks etdirmək nə qədər ağırlı olsa da, ulu və müdrik xalqımız burada həqiqəti danmamışdır. Türk ilə erməninin dostluğu və izdivacı namümkündür. Yəni bəzilərinin iddia etdikləri din ayrılığından daha çox burada iki xalqın - azərbaycanlıların və ermənilərin bir-biri ilə barışmazlığı ideyası irəli sürülüb. Məhz bu səbəbdən də bu gün şahid olduğumuz qan davasının kökünü bu günümüzdə yox, əski keçmişimizdə tapmalıyıq. Elə “Əsli və Kərəm”i duysaq, böyük bir həqiqəti də duymuş olarıq.

2) “Əsli və Kərəm”də qəhrəmanlar bir-birlərinə qovuşurlar. Fəqət odda yanıb qovuşurlar. Oda yanmaq isə müqəddəsləşmək rəmzidir, təmizlənmək simvoludur. “*Deməyin ki, Əsli “yan”dı, Eşq odunda Əsli yandı. Özü qaldı, əsli yandı. Ültiyyətə qovuşdu o, O yanğıda, o yanğında.*” Bəli, Əslinin əsli - erməniliyi yanandan (yox olandan) sonra o təmizlənir və rəmzən öz sevgilisinə əbədilik qovuşur (Şakir Albaliyev. “Dönüş”lü illərim”, “Gənclik”, 2024, s.42).

İndi bu düşüncələrimə yenə qayıdıram. Azərbaycan xalqı “Əsli və Kərəm”in faciəvi finalından bu günkü və gələcək nəsillərə xəbərdarlıq signalı göndərmişdir Kərəmin dilindən: “Məndən ibrət alsın aləm!”. Yəni Azərbaycan gənci ilə erməni qızının evlənməsi tabudur, yolverilməz haldır. Xalqımız “Əsli və Kərəm” adlı ölməz məhəbbət abidəsi ilə Azərbaycanlı ilə erməninin evliliyinin yasaq olduğunu dastan boyu göstərmişdir. Qeyd edirəm ki, bu yasaq təkcə dastan vasitəsilə yox, digər xalq örnəkləri ilə - yəni folklorumuzun digər janrlarında da öz əksini tapmışdır. Yenə də təxminən 30 il əvvəl bu mövzuda yazdıqlarımı xatırlatmaq istəyirəm. “Biz ermənilərə “kirvə”, “aşna” demişik” adlı yazımı olduğu kimi təqdim edirəm:

“Azərbaycan xalqı ermənilərə ta qədimdən “aşna”, “kirvə” deyə müraciət edib. “Aşna” sözü zahirən “dost” sözünün sinonimi kimi başa düşülür. Lakin mahiyyət etibarilə “aşna” sözü bir az da yumşaldılmış ifadə ilə desək, sonradan tutma dost, təzə dost mənalarını ifadə edir. Xalqımızın isə ən qiymətli bir kəlamı var: “Hər şeyin təzəsi, dostun könnəsi”. Bu məsələmizi “aşna” - təzə dost sözü ilə üz-üzə qoysaq, çox böyük bir el hikməti ilə bənarıq, yəni dostun təzəsi olan ermənidən bizə əsla əsil dost olmaz!

Bəs “kirvə” sözünün iç üzünü nə deməkdir? Məlumdur ki, “kirvə” sünnət edilən uşağı qucağına alan adama deyirlər. Sünnət vaxtı uşaqdan tökülən qanın xatirinə (qan müqəddəsliyi üçün) o şəxs “kirvə” adlandırılır. Bəs bu “kirvə” sözünü zahirən (əlbəttə, bütün ermənilər azərbaycanlıların həqiqətdə kirvələri deyillər!) ermənilərin üzərinə köçürməklə xalqımız nə demək istəmişdir? Əsl kirvəlikdə axıdılan qanın rəmzi olaraq meydana çıxan kirvə sözünü ermənilərə aid etməklə məhz xalqımız sətiraltı deyim yaratmışdır. Ermənilər bizim qan davası üzərində qurulan “dostumuzdur”! Demək, ermənilərə rəğmən deyilmiş kirvə sözündə (adında) çox qiymətli və ibrətamiz bir xalq evfemizmi gizlənmişdir, bu evfemistik çaları duymalıyıq!

Bir də qədim və inkarolunmaz bir el adətimiz var ki, heç vaxt azərbaycanlı da olsa kirvədən qız almaq, kirvəyə qız vermək, kirvə ilə evlənmək (qohum olmaq) günah sayılıb. Ulu xalqımız həm də kirvə istilahı altında demək istəmişdir ki, erməniylə (kafir) evlənmək, qan qohumu olmaq şəriətə və adət-ənənəmizə zidd getmək deməkdir. Bu xalq ideyasını dil materialları ilə də təsdiq etmək olar. Belə ki, tarixən biz heç vaxt ermənilərə “dayı”, “əmi”, “xala”, “bibi” və s. qohumluq bildiren sözlər də deməmişik və demirik də. Hətta bizdəki təhqiramiz mənada deyilən “ərindiyindən erməniyə dayı deyir” kimi məsələ də buna işarədir. Bu, azərbaycanlılarla ermənilərin qan qohumluğunun olmadığını və ola da bilməyəcəyini göstərən tutarlı faktlardır. Əfsus ki, ermənilərlə evlənmə kimi qəbulolunmaz hallara xeyli sayda rast gəlmək olur. Bu, ən böyük qəbahətimizdir. Çünki “oğul dayıya güllə atmaz” məsələmiz də vardır.

Bəli, təəssüflər olsun ki, ulu babalarımızın qan yaddaşı vasitəsilə və “aşna”, “kirvə” pərdələri altında bizə demiş olduqları qiymətli evfemistik aforizmləri, gizli, lakin gizli olduqları qədər də açıq olan eyhamları eşitməməzliyə vurmuşuq və bu dönüklüyümüzün ağrı-acısıdır ki, biz indi onu çəkirik” (Şakir Albali-Aydınlıq. “Dönüş” qəzeti, N 4, (4863), 21 oktyabr 1993-cü il).

Göründüyü kimi, ermənilərə rəğmən xalqımızın işlətdiyi ayrı-ayrı deyim və ifadələrimiz də “Əsli və Kərəm”in ideyası ilə eynidir. Başqa sözlə, ayrı-ayrı xalq deyim və məsələlərindəki fikirlərlə dastandan çıxan məntiqi nəticə bir-birini təsdiqləyir. Deməli, “Əsli və Kərəm”in digər məhəbbət dastanlarımızdan fərqli olaraq faciə sonluqla bitməsi Kərəmin dilindən səslənən “belə çalınıbdi qələm” ifadəsində deyildiyi kimi, xalqımızın “qələmi belə çalmasından” - yəni dastanı məqsədli şəkildə belə düzüb-qoşmasından irəli gəlir. Yəni xalq yaradıcılığı nümunəsi olan “Əsli-Kərəm”i xalqımız qəsdən nikbin finala bitirməmişdir. Bunu xalqımız məqsədli şəkildə bu cür yaratmışdır. Yoxsa ki nə çətin iş vardı ki burada? Dastanın sonluğunu müəyyən ədəbi gedişlər yolu ilə nikbin finala - aşıqların qovuşması ilə bitirmək çox da çətin olmazdı. Ancaq digər sabitləşmiş deyim və ifadə qəliblərimizdə ermənilərlə evlənmə (qohumluq) hallarını tabu hesab edən xalqımız bu tabu ənənəsinə dastan mətnində də sadıq qalmışdır. Xalqımız öz dünyabaxışını - ermənilərə qarşı münasibətini bütün folklor janrlarında sabit şəkildə saxlamışdır. Kirvə evliliyini yasaq sayan xalqımız “kirvə” dediyimiz ermənilərin təmsalında Qara Keşişin qızı Əsli ilə Kərəmin də evliliyi məsələsində qadağa qoymuş, bu səbəbdən də dastanın finalını qeyri-ənənəvi bir üslubda faciəvi şəkildə yekunlaşdırmışdır. Azərbaycanlı ilə erməni evliliyi qiyamət odunda yanmaq la “baş tuta bilər”. Kərəmin dilindən söylənən “Məndən ibrət alsın aləm” deyimini bütün gənclərimiz üçün ibrət alınması bir həyat dərslidir. Epos yaddaşı vasitəsilə xalqımız öz gənclərinə əbədi həyat dərsləri vermək istəmişdir. Xalqımız müdrikdir, uludur və “ulu sözünə baxmayan ulaya-ulaya qalar” məsələmiz həmişə həyatda öz təsdiqini alıb. “Əsli və Kərəm” dastanı həyat həqiqətinə güzgü tutan xalqımızın bədii sənət əsəridir.

Şakir ALBALIYEV,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent